

مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۱۲ -

آموزش فلسفه / مؤلف محمدتقی مصباح یزدی.

قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، ۱۳۸۹.

۲ ج. (انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام؛ ۸۲۳: فلسفه؛ ۹۶).

/// مجموعه آثار؛ ۱/ ۳: فلسفه اسلامی؛ ۲.

۱. فلسفه. الف. انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.

م ۶۲۲ / ف ۹۹۹ B

۸۲۳

شماره ردیف

فلسفه - ۹۶

شماره موضوعی

۱۳۸۹ - ۹۶۵

■ آموزش فلسفه جلد اول (مشکات)

● مؤلف: آیت الله محمدتقی مصباح یزدی

● ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

● چاپ: نگارش

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۳۸۹

● شمارگان: ۲۰۰۰

● قیمت: ۵۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی پخش: قم، خیابان شهید، کوی ۲۲، پلاک ۲۸، تلفن و نمابر: ۷۷۲۲۲۲۶

صندوق پستی: ۳۷۱۸۵ - ۶۵۵

شابک ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۳۱۱ - ۶۰۲ - ۵

مشکات ۶ - ۳/۱

آموزش فلسفه جلد اول

آیت الله محمد تقی مباحی مهدی

چاپ اول و دوم

- (۱/۱) تفسیر موضوعی }
 (۱/۲) تفسیر ترتیبی }
 (۱/۳) علوم قرآن } **تفسیر و علوم قرآن (۱)**

- (۲/۱) شرح روایات }
 (۲/۲) سیره معصومان } **گفتار و سیره معصومان (۲)**

- (۳/۱) فلسفه اسلامی }
 (۳/۲) فلسفه تطبیقی }
 (۳/۳) منطق } **فلسفه و منطق (۳)**
- آموزش فلسفه جلد اول (۶-۳/۱)

- (۴/۱) کلام اسلامی }
 (۴/۲) فلسفه دین } **کلام و فلسفه دین (۴)**

- (۵/۱) فلسفه اخلاق }
 (۵/۲) مباحث اخلاقی }
 (۵/۳) شرح روایات اخلاقی }
 (۵/۴) عرفان } **اخلاق و عرفان (۵)**

- (۶/۱) فلسفه علوم انسانی }
 (۶/۲) مدیریت }
 (۶/۳) علوم سیاسی }
 (۶/۴) حقوق }
 (۶/۵) جامعه شناسی } **علوم انسانی (۶)**

- (۷/۱) انقلاب اسلامی }
 (۷/۲) گروه های اجتماعی }
 (۷/۳) فرهنگ } **اجتماعی و فرهنگی (۷)**

﴿ اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ نَورٌ كَمَشْكُوهِ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ
 دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ﴾

تمدنها بر پایه الگوی فرهنگی خود از یکدیگر متمایز می‌شوند و فرهنگها حاصل اندیشه‌هایند. ملت‌هایی که به داشته‌های خویش به چشم حقارت بنگرند، طعم تلخ وابستگی فرهنگی را همیشه در کام خواهند داشت. پاس‌داشت و نشر ذخایر فکری و فرهنگی، زمینه برپاساختن تمدنی پویا را فراهم می‌آورد. در این میان، اندیشمندان الهی که از سرچشمه وحی سیراب می‌شوند، پایه‌های تمدن‌های صالح را می‌سازند؛ تمدنهایی که در سطح ظاهری حیات حیوانی متوقف نمی‌شوند، و تنها افتخارشان این نیست که رفاه مادی به ارمغان می‌آورند، بلکه خوش‌بختی این جهانی انسانها را به مثابه پیش‌نیاز نیک‌بختی ابدی می‌نگرند، و کاخ بلندمرتبه حیات جاوید را از ورای حجابهای مادی رصد می‌کنند.

تلاش نظام‌مند انسانها برای شناخت کتاب تکوین و تشریع، به پیدایش رشته‌های مختلف علوم منجر شده است که برخی انتزاعی‌تر و زیربنایی‌تر، و بعضی کاربردی‌ترند. شاخه‌های کاربردی علوم بر ریشه ادراکات نظری روینده‌اند و از آنها تغذیه می‌کنند. فهم درست رابطه این علوم با یکدیگر و تشریح آن، گوهر کمیابی است که افراد کم‌ظیری در طول تاریخ تفکر بشر بدان دست یازیده‌اند. اسلام به مثابه کامل‌ترین دین الهی، چشم‌اندازی ژرف و تصویری همه‌جانبه‌نگر از هستی و حیات انسانی فراوری فکر بشر می‌گسترده و همه ساحت‌های هستی را در یک سامانه بهم پیوسته تعریف می‌کند. شکوه و زیبایی این چشم‌انداز واقع‌نما هنگامی آشکار می‌شود که همه اجزای آن در جای خود قرار گیرند و رابطه آنها با یکدیگر به درستی فهم و تبیین شود. تنها در این صورت است که زندگی انسان هدف و معنای واقعی خود را پیدا می‌کند.

میراث گران‌بهای فکری و فرهنگی که اندیشمندان مسلمان با جهاد علمی خویش فراچنگ آورده‌اند گنجینه عظیمی از معارف را در اختیار ما قرار داده است که باید از آن در برداشتن گام‌های بعدی تلاش نمود. به ویژه در این زمان که انقلاب عظیم اسلامی ایران به رهبری قائد عظیم‌الشان، حضرت امام خمینی رحمه الله و خلف صالح‌اش حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رحمۃ الله علیه درهای بسیاری را فراوری پژوهشگران گشوده است و مانع‌های فراوانی را از پیش‌پای فرهیختگان برداشته است.

از معدود چهره‌های برجسته‌ای که به گونه‌ای اصولی در این اقیانوس کران‌ناپیدا وارد شده، و گوهرهایی ناب را به ساحل‌نشینان عرضه کرده‌اند، حضرت استاد آیت‌الله محمد تقی مصباح یزدی رحمۃ الله علیه است. ایشان با نگرشی سامان‌مند به مجموعه آموزه‌های عقلی و نقلی اسلام، تصویر واقع‌گرایانه‌ای از ابعاد گوناگون این دین الهی و رابطه ساحت‌های فردی و اجتماعی حیات انسانی عرضه می‌کند که در آثار گذشتگان و هم‌عصران کمتر سابقه دارد. در این چشم‌انداز، همه چیز از خداوند آغاز می‌شود و به او پایان می‌یابد، و او محور همه هستی است. هیچ جنبه‌ای از هستی و حیات از چارچوب این تصویر خارج نمی‌ماند، و عناصر موجود در آن در ارتباط ارگانیک با یکدیگر، تکمیل‌کننده وجوه و ابعاد این منظرة بدیع و بهت‌آورند.

از سالهای دهه ۱۳۴۰ که حضرت استاد در مدرسه منتظریه (حقانی) قم تدریس می کردند تا کنون، گذشته از دهه‌ها مقاله و تکنگاره که در مجلات و نشریات مختلف منتشر، یا در نشست‌ها و همایش‌های داخلی و بین‌المللی ارائه شده، بیش از هشتاد اثر گرانسنگ به صورت کتاب از ایشان به چاپ رسیده است. این آثار در قالب‌های مختلف و توسط ناشران متعددی منتشر شده‌اند، و نسخه‌های برخی از آنها نایاب گشته است. از سوی دیگر، عزیزان علاقه‌مندی، از سر احساس وظیفه و اخلاص، اقدام به بازنویسی، ترجمه، تدوین، و یا بازتولید مطالبی از ایشان در قالب‌های جدید کرده‌اند که به دلیل عدم هماهنگی، گاه موجب پدید آمدن کارهای تأیید نشده یا تکراری شده است. افزون بر این مسایل، مراجعه‌های مکرر اندیشمندان و پژوهش‌گران گرامی برای استفاده از آثار گرانقدر استاد فرزانه و دسترسی به آثار منتشر نشده ایشان، ضرورت وجود مرکز هماهنگی و تصمیم‌گیری درباره کارهایی که به آثار ایشان مربوط می‌شود را آشکار ساخت. به همین منظور، با کسب اجازه از حضرت استاد، شورای سیاست‌گذاری مجموعه آثار آیت‌الله مصباح تشکیل شد تا بر روند امور مربوط نظارت و مدیریت داشته باشد.

این شورا، ابتدا آثار استاد را به ترتیب موضوعی دسته‌بندی کرد، که بر اساس آن، تمامی آثار موجود ایشان در هفت موضوع کلی سازمان‌دهی شده، هر موضوع شامل موضوعات فرعی‌تری می‌شود. نمودار جامع تقسیم‌بندی موضوعی آثار را در صفحه بعد ملاحظه می‌فرمایید. در این طرح، برای هر موضوع، ریزموضوع، و عنوان کتاب، شماره رمزی در نظر گرفته شده است که جایگاه آن را در میان کل آثار می‌نمایاند. آثاری که به علت ویژگی موضوع خود تحت چند موضوع می‌گنجند، در مناسب‌ترین محل به عنوان جایگاه اصلی تعریف می‌شوند و برای آنها در عناوین مناسب دیگر، جایگاهی ثانوی در نظر گرفته شده است. اینک به منظور آن که همه آثار استاد - از جمله آثار نایاب به شکلی مطلوب در دسترس فرهیختگان قرار گیرد، علاوه بر انتشار مستقل آنها، مجموعه‌ای هماهنگ با عنوان «مشکات» و براساس طبقه‌بندی موضوعی تقدیم علاقمندان می‌شود.

خدانود بزرگ را بر این توفیق عظیم شاکریم، و امیدواریم این تلاش ناچیز را با عنایت خویش بپذیرد. شورای سیاست‌گذاری مجموعه آثار حضرت استاد آیت‌الله مصباح و مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله رجا و ائق دارند که این عمل مورد رضایت حضرت صاحب‌الزمان، ولی عصر علیه‌السلام قرار گرفته، به سهم خویش از حضرت استاد که ما را لایق اعتماد خویش دانستند، و نیز همه دست‌اندرکاران اجرای این طرح قدردانی می‌کنند، و البته سپاس‌گزاری حقیقی را به مولا و صاحب حقیقی وامی‌گذارند.

شورای سیاست‌گذاری مجموعه آثار حضرت استاد آیت‌الله مصباح

مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله

بابت

مجموعه‌ای که با عنوان «شکات» منتشر می‌شود
باز تولید نگاشته‌ها و آثاری است که در گذشته در
مطبوعات متفاوتی چاپ و منتشر شده‌اند. بآند در
از حمایت عزیزان دست اندکار که بر طراحي و تدبیر
چاپ این مجموعه در شکل جدید و هماهنگ قیمت گذاری
از نگاه ایرانشناس برای ایشان توفیق بیشتر در مسیر
و خدمت خالصانه به اسام و نظام اسلامی را در خواست
می‌کنم و چشم امید به عنایت و قبول حضرت صاحب الامر
عجل الله فرجه دارم.

تم تقدیم - به صاحب کوری

۱۱ / ۱۱ / ۸۳

فهرست مطالب

۱۹.....	مقدمه مؤلف.....
۲۱.....	وضع پیشین آموزش فلسفه.....
۲۲.....	ویژگی های این کتاب.....

بخش اول: مباحث مقدماتی

درس اول: نگاهی به سیر تفکر فلسفی (از آغاز تا عصر اسلامی)

۲۹.....	آغاز تفکر فلسفی.....
۳۰.....	پیدایش سوفیسم و شک گرایی.....
۳۱.....	دوران شکوفایی فلسفه.....
۳۲.....	سرانجام فلسفه یونان.....
۳۳.....	طلوع خورشید اسلام.....
۳۴.....	رشد فلسفه در عصر اسلامی.....
۳۶.....	خلاصه.....
۳۷.....	پی نوشت ها.....

درس دوم: نگاهی به سیر تفکر فلسفی (از قرون وسطا تا قرن هیجدهم میلادی)

۴۱.....	فلسفه اسکولاستیک.....
۴۲.....	رسانس و تحول فکری فراگیر.....
۴۳.....	مرحله دوم شک گرایی.....
۴۴.....	خطر شک گرایی.....

۴۵.....	فلسفه جدید.....
۴۶.....	اصالت تجربه و شک‌گرایی جدید.....
۴۶.....	فلسفه انتقادی کانت.....
۴۷.....	خلاصه.....

درس سوم: نگاهی به سیر تفکر فلسفی (در دو قرن اخیر)

۵۱.....	ایدئالیسم عینی.....
۵۲.....	پوزیتیویسم.....
۵۳.....	عقل‌گرایی و حس‌گرایی.....
۵۴.....	اگزیستانسیالیسم.....
۵۵.....	ماتریالیسم دیالکتیک.....
۵۵.....	پراگماتیسم.....
۵۶.....	مقایسه‌ای اجمالی.....
۵۷.....	خلاصه.....
۵۹.....	پی‌نوشت‌ها.....

درس چهارم: معانی اصطلاحی علم و فلسفه

۶۳.....	مقدمه.....
۶۴.....	اشتراک لفظی.....
۶۶.....	معانی اصطلاحی «علم».....
۶۷.....	معانی اصطلاحی «فلسفه».....
۶۸.....	فلسفه علمی.....
۶۹.....	خلاصه.....
۷۰.....	پی‌نوشت‌ها.....

درس پنجم: فلسفه و علوم

۷۳.....	فلسفه علوم.....
۷۴.....	متافیزیک.....

نسبت بین علم و فلسفه و متافیزیک	۷۵
تقسیم و طبقه‌بندی علوم	۷۶
ملاک مرزبندی علوم	۷۷
کل و کلی	۷۹
انشعابات علوم	۷۹
خلاصه	۸۰

درس ششم: فلسفه چیست؟

رابطه موضوع با مسائل	۸۵
مبادی علوم و رابطه آنها با موضوعات و مسائل	۸۸
موضوع و مسائل فلسفه	۸۹
تعریف فلسفه	۹۱
خلاصه	۹۲
پی‌نوشت‌ها	۹۳

درس هفتم: موقعیت فلسفه

ماهیت مسائل فلسفی	۹۷
مبادی فلسفه	۱۰۰
هدف فلسفه	۱۰۱
خلاصه	۱۰۳

درس هشتم: روش تحقیق در فلسفه

ارزیابی روش عقلی	۱۰۷
تمثیل و استقراء و قیاس	۱۰۸
روش عقلی و روش تجربی	۱۱۱
نتیجه‌گیری	۱۱۱
قلمرو روش عقلی و روش تجربی	۱۱۲
خلاصه	۱۱۴
پی‌نوشت‌ها	۱۱۵

درس نهم: رابطه میان فلسفه و علوم

۱۱۹	ارتباط علوم با یکدیگر.....
۱۲۰	کمک‌های فلسفه به علوم.....
۱۲۳	کمک‌های علوم به فلسفه.....
۱۲۶	رابطه فلسفه با عرفان.....
۱۲۶	کمک‌های فلسفه به عرفان.....
۱۲۷	کمک‌های عرفان به فلسفه.....
۱۲۷	خلاصه.....
۱۲۸	پی‌نوشت‌ها.....

درس دهم: ضرورت فلسفه

۱۳۱	انسان عصر.....
۱۳۳	مکتب‌های اجتماعی.....
۱۳۵	راز انسانیت.....
۱۳۶	جواب چند شبهه.....
۱۳۹	خلاصه.....
۱۴۰	پی‌نوشت‌ها.....

بخش دوم: شناخت‌شناسی

درس یازدهم: مقدمه شناخت‌شناسی

۱۴۵	اهمیت شناخت‌شناسی.....
۱۴۶	نگاهی به تاریخچه شناخت‌شناسی.....
۱۴۸	شناخت در فلسفه اسلامی.....
۱۵۰	تعریف شناخت‌شناسی.....
۱۵۱	خلاصه.....

درس دوازدهم: بداهت اصول شناخت‌شناسی

۱۵۵	کیفیت نیاز فلسفه به شناخت‌شناسی.....
۱۵۷	امکان شناخت.....

۱۵۸	بررسی ادعای شک‌گرایان
۱۶۰	رد شبهه شک‌گرایان
۱۶۲	خلاصه

درس سیزدهم: اقسام شناخت

۱۶۵	در جست‌وجوی سنگ بنای شناخت
۱۶۶	نخستین تقسیم علم
۱۶۷	علم حضوری
۱۶۹	راز خطاناپذیری علم حضوری
۱۷۰	همراهی علم حصولی با علم حضوری
۱۷۲	مراتب علم حضوری
۱۷۳	خلاصه
۱۷۴	پی‌نوشت

درس چهاردهم: علم حصولی

۱۷۷	لزوم بررسی علم حصولی
۱۷۷	تصور و تصدیق
۱۷۸	اجزاء قضیه
۱۷۹	اقسام تصور
۱۸۰	تصورات کلی
۱۸۳	تحقیق درباره مفهوم کلی
۱۸۵	پاسخ یک شبهه
۱۸۵	بررسی نظریات دیگر
۱۸۶	خلاصه
۱۸۷	پی‌نوشت

درس پانزدهم: اقسام مفاهیم کلی

۱۹۱	اقسام معقولات
۱۹۳	ویژگی هریک از اقسام معقولات

۱۹۴	 مفاهیم اعتباری
۱۹۴	 مفاهیم اخلاقی و حقوقی
۱۹۶	 باید و نباید
۱۹۸	 موضوعات اخلاقی و حقوقی
۱۹۹	 خلاصه
۲۰۰	 پی‌نوشت

درس شانزدهم: حس‌گرایی

۲۰۳	 گرایش پوزیتیویسم
۲۰۴	 نقد پوزیتیویسم
۲۰۶	 اصالت حس یا عقل
۲۰۸	 خلاصه

درس هفدهم: نقش عقل و حس در تصورات

۲۱۳	 اصالت عقل یا حس در تصورات
۲۱۵	 نقد
۲۱۶	 تحقیق در مسئله
۲۲۰	 خلاصه
۲۲۰	 پی‌نوشت

درس هیجدهم: نقش عقل و حس در تصدیقات

۲۲۳	 نکاتی در باب تصدیقات
۲۲۶	 تحقیق در مسئله
۲۲۹	 خلاصه
۲۳۰	 پی‌نوشت

درس نوزدهم: ارزش شناخت

۲۳۳	 بازگشت به مسئله اصلی
۲۳۴	 حقیقت چیست؟

۲۳۵	 معیار بازشناسی حقایق
۲۳۶	 تحقیق در مسئله
۲۳۹	 ملاک صدق و کذب قضایا
۲۴۰	 نفس الامر
۲۴۱	 خلاصه

درس بیستم: ارزشیابی قضایای اخلاقی و حقوقی

۲۴۵	 ویژگی شناخت‌های اخلاقی و حقوقی
۲۴۶	 ملاک صدق و کذب در قضایای ارزشی
۲۴۷	 بررسی معروف‌ترین نظریات
۲۴۹	 تحقیق در مسئله
۲۵۱	 حل یک شبهه
۲۵۲	 نسبت در اخلاق و حقوق
۲۵۳	 فرق بین قضایای حقوقی و اخلاقی
۲۵۴	 خلاصه
۲۵۶	 پی‌نوشت

بخش سوم: هستی‌شناسی

درس بیست و یکم: مقدمه هستی‌شناسی

۲۶۱	 مقدمه درس
۲۶۲	 هشدار درباره مفاهیم
۲۶۴	 هشدار درباره الفاظ
۲۶۵	 بداهت مفهوم وجود
۲۶۶	 نسبت بین وجود و ادراک
۲۶۷	 خلاصه

درس بیست و دوم: مفهوم وجود

۲۷۱	 وحدت مفهوم وجود
-----	-----------------------

۲۷۲	 مفهوم اسمی و مفهوم حرفی وجود
۲۷۴	 وجود و موجود
۲۷۶	 خلاصه

درس بیست و سوم: واقعیت عینی

۲۸۱	 بداهت واقعیت عینی
۲۸۲	 گونه‌های انکار واقعیت
۲۸۴	 راز بداهت واقعیت عینی
۲۸۶	 منشأ اعتقاد به واقعیت مادی
۲۸۸	 خلاصه

درس بیست و چهارم: وجود و ماهیت

۲۹۱	 ارتباط مسائل وجود و ماهیت
۲۹۴	 کیفیت آشنایی ذهن با مفهوم وجود
۲۹۵	 کیفیت آشنایی ذهن با ماهیات
۲۹۸	 خلاصه

درس بیست و پنجم: احکام ماهیت

۳۰۳	 اعتبارات ماهیت
۳۰۴	 کلی طبیعی
۳۰۷	 علت تشخیص ماهیت
۳۱۱	 خلاصه

درس بیست و ششم: مقدمه اصالت وجود

۳۱۵	 نگاهی به تاریخچه مسئله
۳۱۶	 توضیح واژه‌ها
۳۱۹	 توضیح محل نزاع
۳۲۱	 فایده این بحث
۳۲۲	 خلاصه

۳۲۴	پی‌نوشت‌ها
-----	------------

درس بیست و هفتم: اصالت وجود

۳۲۷	ادله اصالت وجود
۳۳۰	مجاز فلسفی
۳۳۲	حل دو شبهه
۳۳۴	خلاصه
۳۳۶	پی‌نوشت‌ها

درس بیست و هشتم: وحدت و کثرت

۳۳۹	اشاره‌ای به چند بحث ماهوی
۳۴۱	اقسام وحدت و کثرت
۳۴۳	وحدت در مفهوم وجود
۳۴۴	متواپی و مشکک
۳۴۵	خلاصه

درس بیست و نهم: وحدت و کثرت در وجود عینی

۳۴۹	وحدت شخصی
۳۵۳	وحدت جهان
۳۵۵	خلاصه

درس سی‌ام: مراتب وجود

۳۵۹	اقوال درباره وحدت و کثرت هستی
۳۶۳	دلیل اول بر مراتب تشکیکی وجود
۳۶۵	دلیل دوم بر مراتب تشکیکی وجود
۳۶۷	خلاصه

مقدمه مؤلف

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين

وصلی الله علی سیدنا محمد وآله الطاهرين

سالیان درازی بود که از وضع برنامه‌های درسی در حوزه‌های علمیه و کمبود مواد و کتب درسی و نارسایی کیفیت تدریس به‌ویژه در زمینه فلسفه، رنج می‌بردم و آرزو می‌کردم که شرایطی فراهم شود که بتوان طرحی نو در انداخت و به این اوضاع، سروسامانی بخشید. ولی در شرایط خفقان‌بار رژیم طاغوتی و فشارهایی که مخصوصاً بر روحانیت وارد می‌کرد، و محدودیت‌ها و تنگناهایی که برای حوزه‌های علمیه به وجود می‌آورد، امکان تحقق این آرزو دشوار می‌نمود و کاری که موفق شدیم در آن دوران انجام دهیم این بود که در مؤسسه در راه حق، بخش آموزش را تأسیس کردیم و با امکانات بسیار محدود، برنامه میان‌مدتی برای تکمیل دروس گروهی از فضلاء جوان حوزه به اجرا گذاشتیم که شامل موادی مانند تفسیر موضوعی قرآن کریم، فلسفه تطبیقی، اقتصاد اسلامی، زبان خارجه و... بود؛ تا اینکه خدای متعالی بر ملت مسلمان ایران منت نهاد و مبارزات و فداکاری‌های چندساله ایشان را تحت رهبری حضرت امام خمینی - مد ظله العالی - به پیروزی رسانید و رژیم ضداسلامی پهلوی را سرنگون ساخت و شرایط مناسبی برای فعالیت‌های سازنده و رشدیابنده، فراهم آمد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، نیروهای رهایی‌یافته از بندهای استعمار و

استبداد، به تکاپو افتادند و به بازشناسی کمبودها و نارسایی‌ها و رفع و جبران آنها پرداختند و ازجمله، جامعه روحانیت، که بزرگ‌ترین سهم را در این انقلاب فرهنگی و سیاسی داشت، پس از ده‌ها سال ممنوعیت از ایفای نقش اساسی خود در بهتر شناختن و بهتر شناساندن حقایق اسلام، و دفاع از مواضع نظری و عملی آن، زمینه مساعدی برای افزودن تلاش‌ها و کوشش‌ها یافت.

ولی دسیسه‌ها و توطئه‌هایی که از طرف دشمنان اسلام چیده می‌شد و به‌دست بعضی از گروه‌های سیاسی داخلی به اجرا درمی‌آمد، مجال نمی‌داد که همه روحانیان شایسته به انجام وظیفه اصلی خودشان بپردازند و شرایط خاص بعد از انقلاب، ایجاب می‌کرد که بسیاری از ایشان در دستگاه‌های قانون‌گذاری و قضایی و حتی اجرایی، شرکت کنند تا داستان مشروطیت تکرار نشود و انقلاب از مسیر اسلامی خودش منحرف نگردد. در نتیجه به جای اینکه نیروهای ایشان در جهت رفع کمبودهای حوزه‌ها و بسط و گسترش امکانات تحصیل علوم دینی به‌کار گرفته شود، بسیاری از نیروهای کارآمد حوزه به ارگان‌های دیگر جذب گردید و بار دیگران را سنگین‌تر و وظایف ایشان را بیشتر و انباشته‌تر ساخت. مخصوصاً که سیل تقاضا از سوی جوانان متعهد برای فراگیری علوم اسلامی و ازجمله فلسفه الهی سرازیر گردید که در این زمینه نیز رهنمودهای رهبر عظیم‌الشأن انقلاب، نقش بسزایی داشت.

بدین ترتیب، ضرورت اجرای برنامه‌های کوتاه‌مدتی برای تربیت جوانان و آماده ساختن ایشان برای به عهده گرفتن مسئولیت‌های ارشادی و تبلیغی و فرهنگی در سطح‌های متوسط، آشکار گردید و به این منظور در برنامه آموزش مؤسسه، تجدید نظری به‌عمل آمد و کلاس‌های دیگری با برنامه‌های فشرده تأسیس گردید؛ ازجمله گزیده‌ای از مسائل فلسفه اسلامی با شیوه‌ای نوین تدریس شد و به‌وسیله بعضی از دانشجویان از نوار، پیاده و تکثیر گردید.

سپس به پیشنهاد سازمان تبلیغات اسلامی و به‌وسیله گروهی از دانشجویان مؤسسه (گروه پژوهش و نگارش) تکمیل شد و تنظیم جدیدی یافت و مورد بازنگری قرار

گرفت و به صورت کتابی در آمد که هم اکنون پیش روی شما خوانندگان عزیز قرار دارد. امید آنکه گام مؤثری در راه رفع کمبودهای موجود به شمار آید و مورد عنایت حضرت ولی عصر - عجل الله فرجه الشریف - واقع شود.

وضع پیشین آموزش فلسفه

در میان دروس حوزه‌ها، فلسفه وضعی خاص و استثنایی داشت و کاستی‌های بیشتری در آن به چشم می‌خورد که مهم‌ترین آنها از این قرار است:

۱. در اثر برداشت‌های غلطی که از فلسفه شده بود، اساساً این درس در بعضی از حوزه‌ها زیر سؤال بود و نه تنها ضرورتش روشن نبود که رجحانش نیز برای بعضی از افراد، مورد تردید بود.

البته در حوزه علمیه قم، به برکت کوشش‌های بزرگانی مانند حضرت امام (مد ظله العالی) و مرحوم استاد علامه طباطبایی (رضوان الله علیه)، این وضع تغییر یافته بود و دیگر کمتر کسی بود که دستخوش چنین وسواسی قرار گیرد، ولی هنوز هم به صورت احتیاط‌آمیزی با فلسفه برخورد می‌شد.

۲. از سوی دیگر، بعضی از علاقه‌مندان به فلسفه که در موضع دفاع در برابر مخالفین قرار گرفته بودند، به یک حالت جزم‌گرایی تعصب‌آمیزی نسبت به محتویات کتب فلسفی مبتلا شده بودند و گویی وظیفه خودشان را توجیه همه سخنان فلاسفه می‌دانستند و این حالت، نسبت به سخنان صدر المتألهین که ناسخ همه سخنان فلاسفه به شمار می‌رفت، شدت و حدت بیشتری داشت و می‌رفت که فلسفه به صورت یک علم نیمه‌تقلیدی درآید و روح نقادی که عامل مهمی برای پیشرفت و شکوفایی علوم است، از بین برود.

۳. هدف از آموزش فلسفه نه در کتاب‌های درسی کاملاً ذکر شده بود، و نه در جلسات درس درست بیان می‌گردید، و دانشجویانی یافت می‌شدند که پس از صرف سال‌ها عمر خود در خواندن این کتاب‌ها، به درستی در نمی‌یافتند که آموختن فلسفه چه

لزومی دارد و کدام خلأ را پرمی کند و در رفع چه نیازی به کار می آید. بسیاری از ایشان تنها براساس تقلید از بعضی از بزرگان به آموختن فلسفه می پرداختند و چون صرفین چنین کرده بودند، ایشان هم چنین می کردند. ناگفته پیداست که این چنین درس خواندنی تا چه اندازه می توانست پیشرفت داشته باشد.

۴. طرح مسائل و تنظیم آنها هم به گونه ای نبود که دانشجو به آسانی دریابد که انگیزه طرح آنها چیست و چه ارتباطی بین آنها وجود دارد، و یا با خواندن بخشی از کتاب، شوق خواندن بخش های دیگر در او پدید آید.

۵. کتب فلسفی، آکنده از اصطلاحات گیج کننده ای است که فهم صحیح آنها پس از سال ها ممارست، امکان پذیر است و غالب دانشجویان در سال های اول، به درک جان کلام موفق نمی شوند.

۶. در این کتاب ها طبعاً توجهی به مسائل مورد بحث در محافل غربی نشده، چه رسد به اینکه پاسخگوی شبهات جدیدی باشد که در عصر حاضر از طرف مکتب های الحادی مطرح شده و می شود.

ویژگی های این کتاب

با توجه به کمبودهای یادشده، در این کتاب سعی کرده ایم که حتی المقدور آن کمبودها جبران شود و نکات مفیدی رعایت گردد که مهم ترین آنها از این قرار است:

۱. نخست، اشاره ای گذرا به سیر تفکر فلسفی و مکتب های مختلف آن شده تا اینکه دانشجو تا حدودی به وضع فلسفه در جهان، از آغاز پیدایش آن تاکنون، آگاه شود و ضمناً علاقه او به مطالعه تاریخ فلسفه، جلب گردد.

۲. موقعیت کاذبی که در مغرب زمین برای علوم تجربی پیش آمده و کمابیش روشنفکران شرقی را هم تحت تأثیر قرار داده، مورد ارزیابی قرار گرفته و موقعیت واقعی فلسفه در برابر آنها تثبیت شده است.

۳. همچنین رابطه فلسفه با دیگر علوم و معارف، مورد بررسی واقع شده و نیاز آنها به فلسفه، اثبات شده است.

۴. ضرورت آموختن فلسفه تبیین، و شبهاتی که پیرامون آنها مطرح می‌شود رفع شده است.

۵. قبل از ذکر مسائل هستی‌شناسی، مبحث شناخت‌شناسی آورده شده که منطقاً مقدم است و امروزه هم در جهان، مورد گفت‌وگوهای فراوانی قرار دارد.

۶. سعی شده که مسائل به گونه‌ای بیان شود که انگیزه طرح آنها و نیز موارد کاربرد آنها برای دانشجوی روشن گردد و نیز به‌صورتی تنظیم شود که علاوه بر رعایت رابطه منطقی بین آنها، شوق دانشجو را در آموختن مباحث بعدی برانگیزاند.

۷. همچنین کوشیده‌ایم مطالب، طوری بیان شود که دانشجو را به سوی تحجر فکری سوق ندهد، بلکه روح نقادی را در وی زنده بسازد.

۸. مطالب به‌صورت درس‌های جداگانه بیان شده، و به‌طور متوسط خوراک یک جلسه، در یک درس گنجانیده شده است.

۹. سعی شده نکته مهم هر درسی، در درس‌های بعدی مورد تأکید و احیاناً مورد تکرار قرار گیرد تا بهتر در ذهن دانشجو جای‌گزین شود.

۱۰. در پایان هر درسی خلاصه مطالب و نیز پرسش‌هایی درباره آنها ذکر شده که نقش مهمی را در بهتر آموختن، بازی می‌کند.

با این همه ما ادعا نمی‌کنیم که این کتاب، واجد همه شرایط لازم و نکات مفید می‌باشد و هیچ عیب و نقصی ندارد، بلکه برعکس، به کمبودهای آن، هم از نظر محتوا و هم از نظر شکل و قالب، اعتراف داریم و آن را تنها به‌عنوان گامی نخستین در راه رفع کمبودهای موجود و در جهت یک تحول بنیادی در آموزش علوم اسلامی و به‌ویژه فلسفه، عرضه می‌داریم و امیدواریم گام‌های بعدی به‌وسیله دانشمندان بزرگ و شایسته به‌صورت استوارتر و کامل‌تری برداشته شود.

در پایان، وظیفه خود می‌دانم از دوستان دانشجویی که در راه تهیه و نگارش این کتاب

کوشش کرده‌اند، و همچنین از مسئولین محترم سازمان تبلیغات اسلامی که وسایل این کار را فراهم نموده‌اند، تشکر کنم.

نیز لازم است سپاس خود را نثار شهدای والامقام انقلاب اسلامی نمایم که در راه برپایی نظام اسلامی، جان‌های پاک خود را فدا کردند و امکان چنین فعالیت‌های فرهنگی را فراهم آوردند. همچنین شهدا و معلولین جنگ جاری، و رزمندگانی که هم‌اکنون در راه حفظ دستاوردهای انقلاب و دفاع از کیان حکومت اسلامی می‌جنگند. از خداوند متعال، پیروزی نهایی ایشان و موفقیت روزافزون همه خدمتگزاران به اسلام و مسلمین را درخواست می‌کنم و طول عمر پربرکت رهبر کبیر انقلاب را تا زمان ظهور حضرت ولی عصر - عجل الله فرجه الشریف - و توفیق قدردانی از نعمت وجود ایشان و همه نعمت‌های مادی و معنوی الهی را مسئلت دارم، و امیدوارم همه مردم مسلمان ایران و ازجمله این خدمتگزاران کوچک، به انجام وظایف خودشان موفق شوند و همگی از یاران حضرت مهدی - ارواحنا لثراب مقدمه الفداء - محسوب گردند. همه سپاس‌ها و ستایش‌ها از آن پروردگار متعالی است که این نعمت‌های بی‌شمار را به ما ارزانی داشته و می‌دارد.

قم - محمدتقی مصباح یزدی

تیرماه ۱۳۶۳ شمسی